

УДК 316.347.2:[316.46.058.5:347.6]

О. І. ПАРХОМЕНКО

ГЕНДЕРНО-СПЕЦИФІЧНІ МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СФЕРІ СІМЕЙНОГО СУДОЧИНСТВА: УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ (ЧАСТИНА 1)

Статтю присвячено проблемі визначення ключових маніпулятивних технологій у сфері сімейного судочинства, яке здійснено шляхом опитування суддів та адвокатів у процесі емпіричного дослідження. З'ясовано рівень гендерної агресії та нетолерантності в поведінці жінок та чоловіків. Доведено, що в чинному сімейному законодавстві є норми, які містять ознаки гендерної дискримінації, расизму та сексизму. Обґрунтовано, що гендерні стереотипи соціальної моралі, з яких випливають рішення суду в сімейних справах, побудовані на подвійних стандартах, а також з'ясовано, що гендерно-дискримінаційні випадки в судовій практиці пов'язані з морально-етичним маніпулюванням суддів та адвокатів, які вважають за можливе послуговуватись відповідними гендерно упередженими маніпулятивними моделями комунікації при розгляді сімейних справ.

Ключові слова: маніпулятивні технології, гендерно-специфічні маніпулятивні технології, гендерна агресія, гендерна толерантність/інтолерантність, гендерний егалітаризм, гендерний расизм та сексизм, гендерна дискримінація, соціогендерна компетентність.

Предметом розгляду в статті є узагальнення й систематизація першої частини експертного опитування суддів та адвокатів. Її здійснено на основі розробленого автором цієї статті опитувальника, перші шість запитань якого дають змогу оцінити: а) факт наявності в досвіді респондентів маніпулювання з боку учасників; б) ключові типи маніпулятивних технологій, які застосовуються чоловіками та жінками; в) наявність/відсутність гендерної агресії й толерантності/нетолерантності в поведінці чоловіків та жінок як соціогендерних груп; г) прояви ідеологій гендерної дискримінації, расизму та сексизму й егалітаризму/паритетності гендерних відносин.

Проблематику гендерно специфічного маніпулювання в українській соціології порушено в працях Г. Бондар та І. Святненка. У публікаціях Г. Бондар розкрито соціокультурні засади гендерної міфології та прояви матриархату/матернолатрії в релігійній етиці. Авторкою доведено, що первинна легітимація гендерної нерівності на користь жінок має місце саме в релігійній етиці [1].

У публікаціях І. Святненка [6–8] детально розглянуто технології гендерного насильства, які застосовують жінки в мікрорівневих комунікаціях сімейного простору. Автором доведено, що технології гендерного насильства охоплюють чотири рівні: культуру, соціум, психіку та тіло/тілесність. У своїх міркуваннях автор спирається на соціосистемологічну модель Ю. Романенка, яка розгорнуто викладена у відповідній монографії [5].

В інтерпретації результатів дослідження застосовано також теорії та практичні моделі, викладені в працях О. Доценко, Е. Шострома та А. Чернявської, які можна вважати допоміжними щодо предмета аналізу цієї статті [2; 3; 9].

Метою статті є побудова проекту програми емпіричного дослідження гендерно специфічних маніпулятивних технологій у сфері сімейного судочинства.

Статтю присвячено проблемі узагальнення першої частини результатів емпіричного дослідження, яке надає змогу оцінити гендерну агресію в двох групах учасників судового процесу, здійснити аналіз уявлень респондентів щодо наявності в чинному сімейному законодавстві гендерно-дискримінаційних норм; верифікувати наявність подвійних стандартів; конкретизувати маніпулятивні прийоми, які використовують у сімейному судочинстві.

Ми наводимо та оцінюємо думки респондентів щодо наявності маніпулятивних ознак вербальної поведінки, яку можна спостерігати під час розгляду судових справ, і які зустрічаються з тією чи іншою частотністю у чоловіків та жінок.

У програмі емпіричного дослідження було висунуто гіпотезу, відповідно до якої жінки в сімейному процесі частіше за чоловіків вдаються до послуговування гендерно специфічними маніпулятивними технологіями. Метою застосування цих технологій є деморалізація протилежної сторони (чоловіка) та отримання однобічних переваг при прийнятті судового рішення на власну користь з боку суддів (як суддів-чоловіків, так і суддів-жінок).

Оскільки саме сімейне судочинство являє собою поле зіткнення різноманітних соціальних емоцій (образи, гніву, заздрощів, ревнощів тощо), а можливості транслювати ці емоції в ході судових дебатів у представників двох гендерних груп (чоловіків та жінок) не є однаковими, то, відповідно, відмінним буде як рівень їх гендерної агресії, так і способи її вираження (підвищення голосу, використання аргументації, яка не стосується суті справи; намагання викликати до себе співчуття й заражати інших своїм настроєм; використання прийомів наклеювання ярликів хибне звинувачення іншої сторони у відсутності доказів; вдавання до підміни обговорення фактичної сторони справи емоціям: припущення емоційних перебільшень та особистих образ на адресу іншої сторони).

Вербальні або невербальні дії агресора, спрямовані на нанесення психічних та фізичних травм об'єкта агресії на ґрунті зневажливого, образливого, презирливого ставлення до представників тієї чи іншої гендерної групи. Вербально-поведінкові прояви зневажливого, образливого, презирливого ставлення щодо представників тієї чи іншої гендерної групи, виражене в тих чи інших формах вербальної агресії.

Інтерпретація результатів відповіді на запитання 1 дозволяє оцінити частотність стикання респондентами в досвіді розгляду сімейних справ із

випадками гендерно специфічного маніпулювання. Кількість адвокатів, які стикаються з подібним явищем, є дещо більшою, ніж кількість суддів (56 та 68 % відповідно).

З іншого боку, більший відсоток суддів, які дали негативну відповідь та не визначилися з відповідями (23 та 21 % та 17 та 15 % відповідно), може свідчити про те, що судді ставляться до оцінки маніпулятивних прийомів менш диференційовано порівняно з адвокатами. Це не є дивним, оскільки адвокати є наближеними до рівня мікрокомунікацій із клієнтами в сімейному процесі, а тому краще розуміють як їх мотиви, так і ознаки маніпулятивної риторики в ході судових дебатів.

Водночас судді, на відміну від адвокатів, можуть дозволити собі діяти імперативно, а отже, переривати будь-яку сторону при її спробах застосувати той чи інший маніпулятивний прийом. В адвоката подібні процесуальні можливості є обмеженішими.

Таблиця 1

Чи доводилося Вам під час судових процесів стикатися з фактами маніпулювання з боку учасників (оберіть лише один варіант відповіді)? (%)

Варіанти відповідей	Судді, n=150	Адвокати, n=300
1.1. Так, доводилося	56	68
1.2. Ні, не доводилося	23	17
1.3. Важко відповісти	21	15

Інтерпретація результатів відповіді на запитання 2 дозволяє оцінити частотність використання маніпуляцій у чоловічій та жіночій гендерній підгрупах. Водночас кількісні показники відповідей респондентів дають (хоча і непряму) інформацію про гендерну упередженість і заангажованість суддівського та адвокатського контингенту. Як стає очевидним із результатів відповідей, респонденти-судді оцінюють жіночу аудиторію дещо оптимістичніше, залишаючи за жінками 64 % таких, що є схильними до використання маніпуляцій.

Гендерно чутливішими, порівняно із суддями, виявляються адвокати, які фіксують серед жінок 75 % тих, що є схильними до маніпулювання. Розбіжності між двома підгрупами вибірки в оцінці маніпулятивних схильностей чоловіків (11 %) можна вважати хоча й неістотними, проте, значущими для диференційної спроможності розпізнавання окремих маніпулятивних прийомів у гендерних підгрупах, що стане зрозумілим при оцінці відповідей на наступні запитання.

Таблиця 2

Хто, на Вашу думку, частіше вдається до маніпулювання під час розгляду судових справ (оберіть лише один варіант відповіді)? (%)

Варіанти відповідей	Судді, n=150	Адвокати, n=300
2.1. Чоловіки	36	25
2.2. Жінки	64	75

Інтерпретація результатів відповіді на запитання 3 дає змогу оцінити гендерно специфічну прихильність до використання конкретних маніпулятивних прийомів чоловіками та жінками.

Як випливає з результатів відповідей, респонденти в обох підгрупах фіксують вищу частотність у жінок проявів емоційної агресії, привернення до себе уваги, вокалізаційного маніпулювання, використання емоційного зараження й неадекватної аргументації, хибних звинувачень та особистих образ. Приблизно з однаковою частотністю чоловіки й жінки, за оцінкою обох груп респондентів, вдаються лише до вольового тиску та шантажу.

У підгрупі адвокатів привертають увагу констатації вищих показників частотності застосування маніпулятивних прийомів емоційного та паралогічного різновидів жінками порівняно із чоловіками. Істотні розбіжності між двома гендерними підгрупами можна пояснювати декількома соціально-юридичними чинниками.

До гендерно специфічних прийомів, які використовують обидві соціогендерні групи, як судді, так і адвокати зараховують маскоподібну беземоційність у поведінці (чоловіки – 56, жінки – 38 %); експлуатацію почуття жалю для отримання преференцій у прийнятті кінцевого судового рішення (в обох соціогендерних групах майже однакова частотність уникнення в застосуванні цього прийому: 40 % – чоловіки, 41 % – жінки).

Більшість поданих в опціях запитання маніпулятивних прийомів виявляють соціогендерну специфічність, яка полягає в переважному їх застосуванні представницями жіночої підгрупи.

Так, жінки, порівняно із чоловіками, частіше намагаються звертати на себе увагу (розбіжність становить близько 1/3 – 33 % чоловіків та 62 % жінок); вдаються до особистісно забарвленої аргументації (що зазвичай стосується особистої оцінки якостей колишнього чоловіка) (розбіжність становить близько 1/4 – 33 % чоловіків та 62 % жінок); частіше, порівняно із чоловіками, використовують прийоми наклеювання ярликів (стигматизаційного лейблінгу) для формування відповідного ставлення суддів (розбіжності між чоловіками та жінками становлять майже 33 %); у 80 % випадків послуговуються гендерно специфічними інструментами емоційного зараження та тиску на учасників сімейного процесу.

Таблиця 3

Визначте, які з перелічених нижче ознак поведінки, яку можна спостерігати під час розгляду судових справ, і якою мірою відповідають чоловікам і жінкам? Оберіть декілька варіантів відповіді, позначивши частотність цифрою 3 (якщо поведінка має місце часто), цифрою 2 (якщо вона має місце рідко) і 1 (якщо така поведінка взагалі не має місця)

СУДДІ, N=150					
3.1. ЧОЛОВІКИ (у %)			3.2. ЖІНКИ (у %)		
3.1.1. Поводять себе радше стримано, аніж емоційно			3.2.1. Поводять себе радше стримано, аніж емоційно		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
56	18	26	38	34	28
3.1.2. Намагаються привертати до себе увагу			3.2.2. Намагаються привертати до себе увагу		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
33	45	22	62	24	14
3.1.3. Вдаються до підвищення голосу			3.2.3. Вдаються до підвищення голосу		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
26	54	20	76	14	10
3.1.4. Вдаються до вольового тиску та шантажу			3.2.4. Вдаються до вольового тиску та шантажу		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
22	54	24	13	19	68
3.1.5. Використовують аргументацію, яка не стосується суті справи			3.2.5. Використовують аргументацію, яка не стосується суті справи		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
32	45	23	52	30	18
3.1.6. Намагаються викликати до себе співчуття й заражати інших своїм настроєм			3.2.6. Намагаються викликати до себе співчуття і заражати інших своїм настроєм		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
23	36	41	40	20	40
3.1.7. Використовують прийоми наклеювання ярликів			3.2.7. Використовують прийоми наклеювання ярликів		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
18	33	49	60	22	18
3.1.8. Хибно звинувачують іншу сторону у відсутності доказів			3.2.8. Хибно звинувачують іншу сторону у відсутності доказів		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
12	26	50	39	46	15
3.1.9. Вдаються до підміни обговорення фактичної сторони справи емоціями			3.2.9. Вдаються до підміни обговорення фактичної сторони справи емоціями		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
21	43	36	48	30	22
3.1.10. Вдаються до емоційних перебільшень та особистих образ на адресу іншої сторони			3.2.10. Вдаються до емоційних перебільшень та особистих образ на адресу іншої сторони		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
18	16	66	66	12	22

Продовження табл. 3

АДВОКАТИ, N=300					
3.1. ЧОЛОВІКИ (у %)			3.2. ЖІНКИ (у %)		
3.1.1. Поводять себе радше стримано, аніж емоційно			3.2.1. Поводять себе радше стримано, аніж емоційно		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
58	12	30	44	13	43
3.1.2. Намагаються привертати до себе увагу			3.2.2. Намагаються привертати до себе увагу		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
42	40	18	58	30	12
3.1.3. Вдаються до підвищення голосу			3.2.3. Вдаються до підвищення голосу		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
14	16	70	72	20	8
3.1.4. Вдаються до вольового тиску та шантажу			3.2.4. Вдаються до вольового тиску та шантажу		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
30	26	44	24	33	43
3.1.5. Використовують аргументацію, яка не стосується суті справи			3.2.5. Використовують аргументацію, яка не стосується суті справи		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
25	42	33	50	14	36
3.1.6. Намагаються викликати до себе співчуття і заражати інших своїм настроєм			3.2.6. Намагаються викликати до себе співчуття і заражати інших своїм настроєм		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
46	18	36	79	16	5
3.1.7. Використовують прийоми наклеювання ярликів			3.2.7. Використовують прийоми наклеювання ярликів		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
22	43	35	69	20	11
3.1.8. Хибно звинувачують іншу сторону у відсутності доказів			3.2.8. Хибно звинувачують іншу сторону у відсутності доказів		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
32	26	42	70	23	7
3.1.9. Вдаються до підміни обговорення фактичної сторони справи емоціями			3.2.9. Вдаються до підміни обговорення фактичної сторони справи емоціями		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
18	36	46	48	20	32
3.1.10. Вдаються до емоційних перебільшень та особистих образ на адресу іншої сторони			3.2.10. Вдаються до емоційних перебільшень та особистих образ на адресу іншої сторони		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
18	62	20	63	12	25

Інтерпретація результатів відповіді на запитання 4 дає змогу оцінити прояви нетолерантності та агресії (як вербальної, так і невербальної) з боку представників обох гендерних груп. Респонденти як у суддівській, так і в адвокатській підгрупі фіксують істотно вищу (28 %) частотність проявів нетолерантної агресивної поведінки в ході сімейного процесу з боку жінок щодо чоловіків, аніж навпаки.

Це є цілком закономірним у контексті гендерної експертизи чинного сімейного законодавства, в якому є наявними суто дискримінаційні щодо чоловіків норми, або ж такі соціально-нормативні настанови, тлумачення яких може здійснюватися на користь жінок (що так чи інакше йде на шкоду чоловікам).

Вища частотність зафіксованих проявів може впливати з таких обставин.

По-перше, соціальна мораль українського суспільства легітимізує емоційну експресивність жінок, яка перебуває на межі соціальних норм і фактично стає маркером пограничної поведінки при оцінюванні аналогічних явищ, якщо вони мають місце з боку чоловіків.

При проявах емоційності з боку чоловіків зовнішнє вираження їхніх емоцій викликає відповідні морально-етичні зауваження, реакції присоромлення та осуду, що змушує «винних» у подібних проявах швидко згоряти свою експресивність. Для жінок у сімейному процесі вияви емоцій практично нічим не регламентовані. Більше того, звинувачувальна риторика, яка застосовується під час судових дебатів з боку жінок, часто не знає опору з боку суддів.

По-друге, нетолерантність жінок щодо чоловіків знаходить своє морально-етичне виправдання через ідеологію прихованого гендерного расизму. На це звертає увагу в своїх публікаціях І. О. Святненко [6–8], й автор цієї статті може цілком погодитися з ним щодо небезпечності цього повсякденного явища української дійсності.

Гендерний расизм у судових дебатах виявляється в практично неаргументованому й безапеляційному прийнятті всіх докорів, дорікань, негативних оцінок, які лунають з боку жінок на адресу чоловіків і переважного ігнорування подібного суддями з боку чоловіків на адресу жінок. Менш вартісність чоловіків визнається за умовчанням і в прийнятті відповідних судових рішень на користь жінки в аспекті виховання дітей та розподілу майна. Нстанови гендерного расизму дозволяють визнавати морально-етичну «винність» чоловіка ще до прийняття судових рішень у конкретних сімейних справах.

Таблиця 4

Хто, на Вашу думку, частіше виявляє агресивне та нетолерантне ставлення до інших при розгляді сімейних справ (оберіть лише один варіант відповіді)? (%)

Варіанти відповідей	Судді, n=150	Адвокати, n=300
4.1. Чоловіки щодо жінок	22	9
4.2. Жінки щодо чоловіків	49	64
4.3. Як чоловіки щодо жінок, так і жінки щодо чоловіків у приблизно однаковій пропорції.	29	27

Інтерпретація результатів відповіді на запитання 5 дає змогу здійснити гендерну експертизу чинного сімейного законодавства на предмет поширеності в ньому дискримінаційних (егалітарних) соціогендерних конструктів.

У доведенні гіпотези щодо наявності в чинному сімейному законодавстві радше дискримінаційних, аніж егалітарних норм (тобто переважання відносин привілеїзації/нерівності жінок щодо чоловіків) в обох підгрупах респондентів оцінки різняться неістотно. При цьому судді виявляють істотно вищу оптимістичність щодо оцінки гендерної нерівності на користь чоловіків порівняно з адвокатами (22 та 14 % відповідно).

Водночас близько третини респондентів суддівської та адвокатської підгруп вважає, що в чинному сімейному законодавстві дотримано принципи гендерного паритету та рівності (28 та 32 % відповідно).

Пояснення зазначені розбіжності знаходять, по-перше, в недостатній соціогендерній компетентності фахівців-юристів, що виявляється в низькій диференціації біологічних та соціокультурних ознак гендеру, по-друге, в нерозвиненості соціогендерного всеобучу в сегменті юридичної освіти, що є похідним від переважання радянської правової культури. А, як відомо, в гендерних стереотипах цієї культури переважає ідея щодо ілюзорної ідеологічної рівності статей при збереженні квазіпартріархату, який маскує фактичний матриархат. Зазначене положення було доведено в дисертаційному дослідженні Г. Бондар, присвяченому соціокультурним засадам гендерної дискримінації в українському суспільстві [1, с. 80–120].

Таблиця 5

Яку б оцінку чинному сімейному законодавству в гендерному аспекті Ви могли б дати (оберіть лише один варіант відповіді)? (%)

Варіанти відповідей	Судді, n=150	Адвокати, n=300
5.1. В чинному сімейному законодавстві дотримано принципів гендерної рівності та гендерного паритету	32	28
5.2. Чинне сімейне законодавство є більшою мірою дискримінаційним щодо чоловіків на користь жінок	46	58
5.3. Чинне сімейне законодавство є дискримінаційним більшою мірою щодо жінок на користь чоловіків	22	14

Інтерпретація результатів відповіді на запитання 6 дає змогу здійснити соціогендерну експертизу чинного сімейного законодавства в декількох аспектах: а) майнового розподілу у випадку розлучення; б) використання норм та установок соціальної моралі для розширеного тлумачення відповідних преференцій на користь жінок; в) оцінки рівно-

сті/нерівності сімейно-виховних ролей. В усіх трьох аспектах у суддівській та адвокатській підгрупах є вираженим визнання гендерної нерівності (гендерних привілеїв) в реалізації сімейних прав на користь жінок.

Таблиця 6

У чому, на Вашу думку, мають місце прояви гендерної дискримінації щодо чоловіків (жінок)? Оберіть декілька варіантів відповіді, позначивши частотність цифрою 3 (якщо дискримінація має місце часто), цифрою 2 (якщо вона має місце рідко) і 1 (якщо дискримінація взагалі не має місця)

СУДДІ, N=150					
3.1. ЧОЛОВІКИ (у %)			3.2. ЖІНКИ (у %)		
6.1.1. Дискримінація стосується створення належних умов щодо реалізації прав з боку іншого члена подружжя			6.2.1. Дискримінація стосується створення належних умов щодо реалізації прав з боку іншого члена подружжя		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
10	23	67	78	12	10
6.1.2. Дискримінація стосується пріоритетного залишення дитини з матір'ю у випадку розлучення			6.2.2. Дискримінація стосується пріоритетного залишення дитини з матір'ю у випадку розлучення		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
91	8	2	0	13	97
6.1.3. Дискримінація стосується розподілу майна на користь жінок у випадку розлучення за наявності дитини, народженої в шлюбі			6.2.3. Дискримінація стосується розподілу майна на користь чоловіків у випадку розлучення за наявності дитини, народженої в шлюбі		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
5	10	85	0	3	97
6.1.4. Дискримінація стосується нормативно-правової можливості посилення на «моральні засади суспільства» для прийняття судових рішень на користь чоловіків			6.2.4. Дискримінація стосується нормативно-правової можливості посилення на «моральні засади суспільства» для прийняття судових рішень на користь чоловіків		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
5	8	87	6	12	82
6.1.5. Дискримінація стосується нормативно-правової можливості посилення на «місцеві звичаї» для прийняття судових рішень на користь жінок			6.2.5. Дискримінація стосується нормативно-правової можливості посилення на «місцеві звичаї» для прийняття судових рішень на користь чоловіків		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
67	23	10	12	16	72
6.1.6. Дискримінація стосується призначення аліментної допомоги дітям на користь чоловіків			6.2.6. Дискримінація стосується призначення аліментної допомоги дітям на користь жінок		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
5	6	89	90	6	4

Продовження табл. 6

АДВОКАТИ N=300					
3.1. ЧОЛОВІКИ (у %)			3.2. ЖІНКИ (у %)		
6.1.1. Дискримінація стосується створення належних умов щодо реалізації прав з боку жінки			6.2.1. Дискримінація стосується створення належних умов щодо реалізації прав з боку чоловіка		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
10	56	34	6	12	82
6.1.2. Дискримінація стосується пріоритетного залишення дитини з матір'ю у випадку розлучення			6.2.2. Дискримінація стосується пріоритетного залишення дитини з батьком у випадку розлучення		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
86	10	4	0	4	96
6.1.3. Дискримінація стосується розподілу майна на користь жінок в у випадку розлучення за наявності дитини, народженої в шлюбі			6.2.3. Дискримінація стосується розподілу майна на користь чоловіків у випадку розлучення за наявності дитини, народженої в шлюбі		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
4	8	88	10	12	78
6.1.4. Дискримінація стосується нормативно-правової можливості посилання на «моральні засади суспільства» для прийняття судових рішень на користь жінок			6.2.4. Дискримінація стосується нормативно-правової можливості посилання на «моральні засади суспільства» для прийняття судових рішень на користь чоловіків		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
85	8	7	2	8	90
6.1.5. Дискримінація стосується нормативно-правової можливості посилання на «місцеві звичаї» для прийняття судових рішень на користь жінок			6.2.5. Дискримінація стосується нормативно-правової можливості посилання на «місцеві звичаї» для прийняття судових рішень на користь чоловіків		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
81	11	8	10	62	28
6.1.6. Дискримінація стосується призначення аліментної допомоги дітям на користь жінок			6.2.6. Дискримінація стосується призначення аліментної допомоги дітям на користь чоловіків		
Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1	Часто – 3	Рідко – 2	Ніколи – 1
96	0	4	0	5	95

Висновки. Узагальнення першої частини результатів емпіричного дослідження дало можливість з'ясувати дефіцит гендерного паритету в чинному сімейному законодавстві, що пояснюється як особливостями гендерної ідеології та моралі, так і усталеними практиками сімейного судочинства в українському суспільстві.

Наявні в оцінках респондентів розбіжності говорять про реалістичнішу оцінку гендерних стандартів з боку адвокатської підгрупи вибірки та поширеність соціогендерних викривлень у суддівській підгрупі вибірки. Водночас в обох підгрупах є наявним фіксування гендерних привілеїв та проявів гендерного расизму, що знаходить своє вираження в соціально-поведінкових проявах чоловічої та жіночої гендерної підгруп в аспекті по-

слуговування маніпулятивними прийомами впливу на емоційний стан учасників сімейного процесу.

Список використаної літератури

1. Бондар Г. Г. Соціокультурні засади концептуалізації гендерної нерівності в українському суспільстві : дис. ... канд. соц. наук : 22.00.01. Запоріжжя, 2012. 266 с.
2. Доценко Е. Л. Манипуляция: феномен, механизмы, защита. Москва : Черо, 2001. 514 с.
3. Психология господства и подчинения : хрестоматия / сост. А. Г. Чернявская. Минск : Харвест, 1998. 709 с.
4. Романенко Ю. В., Святненко І. О., Поцелуйко А. О., Ташенко А. Ю., Медведєва Ю. Ю. Етнічні ідентичності в дзеркалі тілесності та практик харчування : монографія. Київ : Вид-во ДУТ, 2015. 437 с.
5. Этническая идентичность: социосистемологическое измерение геополитики : монография / ред.-коорд. Романенко Ю. В. ; Я. В. Зоська, Ю. Ю. Медведєва, Ю. В. Романенко, И. А. Святненко, Н. В. Туленков, Е. А. Хомерики. Киев : Меркьюри-Подолье, 2016. 369 с.
6. Святненко І. О. Насильство в гендерній культурі: проблема побудови типології (частина 1). *Грані*. 2007. № 3. С. 22–26.
7. Святненко І. О. Насильство в гендерній культурі: проблема побудови типології (частина 2). *Грані*. 2017. № 4. С. 35–40.
8. Святненко І. О. Девіації в українській гендерній культурі: соціосистемологічний аспект). *Грані*. 2017. № 6. С. 17–22.
9. Шостром Э. Анти-Карнеги или Человек-манипулятор. Москва : Класс, 2005. 322 с.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2018.

Пархоменко А. И. Гендерно-специфические манипулятивные технологии в сфере семейного судопроизводства: обобщение результатов эмпирического исследования (часть 1)

Статья посвящена проблеме определения ключевых манипулятивных технологий в сфере семейного судопроизводства, которое осуществлялось путем опроса судей и адвокатов в процессе эмпирического исследования. Выяснено уровень гендерной агрессии и нетерпимости в поведении женщин и мужчин. Доказано, что в действующем семейном законодательстве есть нормы, которые содержат признаки гендерной дискриминации, расизма и сексизма. Обосновано, что гендерные стереотипы социальной морали, из которых вытекают решение суда по семейным делам, построены на двойных стандартах, а также установлено, что гендерно-дискриминационные случаи в судебной практике связаны с морально-этическим манипулированием судей и адвокатов, которые считают возможным пользоваться соответствующими гендерно предвзятыми манипулятивными моделями коммуникации при рассмотрении семейных дел.

Ключевые слова: *манипулятивные технологии, гендерно-специфические манипулятивные технологии, гендерная агрессия, гендерная толерантность.*

Parkhomenko A. Gender-Specific Manipulative Technologies In The Field Of The Family Course: Collection Of Empirical Research Results (Part 1)

Written resume. The article is devoted to the problem of determining key manipulative technologies in the field of family justice, which was carried out by interviewing judges and lawyers in the process of empirical research. As a result of the study, hypotheses were verified, according to which: 1) the level of gender aggression and intolerance in the behavior of women as when considering family cases is higher than the level of gender intolerance of men; 2) there are rules in force in the family law that contain features of gender discrimination, racism and sexism; 3) men and women in manipulative purposes consider family cases

as inappropriate argumentation (pseudo-argumentation) based on gender stereotypes; 4) gender stereotypes of social morality, arising from family court decisions based on double standards, that is, they may allow the use of manipulative techniques to achieve their own goals for representatives of one gender group and representatives of another gender group forbid to do likewise; 5) gender discrimination cases in court practice are related to the moral and ethical manipulation of judges and lawyers who consider it possible to use appropriate gender biased manipulative communication models when considering family cases.

The author concludes that the generalization of the first part of the results of the empirical study made it possible to find out the deficit of gender parity in the current family law, which is explained both by the features of gender ideology and morality, and by established practices of family justice in Ukrainian society.

Available disagree assessments suggest a more realistic assessment of gender standards by the sample of the lawyer's subgroup and the prevalence of socio-gender distortions in the referee subgroup of the sample. At the same time, in both subgroups, there is a record of gender privileges and manifestations of gender racism that manifests itself in the social and behavioral manifestations of male and female gender subgroups in terms of serving manipulative methods of influencing the emotional state of the participants in the family process.

Key words: manipulative technologies, gender-specific manipulative technologies, gender aggression, gender tolerance / intolerance, gender egalitarianism, gender racism and sexism, gender discrimination, socio-gender competence.